

לדופקי בתשובה

בס"ד
עשיק פר' קרח
שנת תשי"ע לפ"ק
שנה ח'
[כל הזכויות שפיות]

העזרת האורת יתקבלו בתשרי
אצל העורך הר"ר שלמה זרד קליין
מס' הפסק' 00442071836956
מס' הפלאפון 07727197313
המחיר: תבות "יגדיל תורה"
ש"ק בימ"ד דחסידי בעלזא
(קלידס רד.) לונדון י"ד
בגישות: כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

ראש חודש - אוצר תשובות הלכות ומנהגים

ברכת החודש - טעמים ומנהגים

טעם לברכת החודש

כתב היראים (סי רנט). "תקנוה הראשונים להגיד לעולם ר"ח להזהר בו ובתלוי בו, ה"ד במג"א (תי"י סק"א) ובמשנ"ב (שם סק"א).
ובספר נוהג כצאן יוסף (בסופו צאון אבודות) כתב כע"ז "משום דר"ח אין בו איסור מלאכה לפיכך אינו מפורסם כ"כ לכך צריך לפרסמו". וע"ש שביאר לפי"ד למה אין מכריזין על ר"ח תשרי, מפני שכל אדם זוכרו שהרי יש בו איסור מלאכה.

הטעם שהיא דוקא בשבת

כתב ב"שבלי הלקט' (רי"ח סי ק"ט) "להשמיע לעם שבביה"כ"ן יום קביעת החודש כדי שידוע לכל אדם, לפי שבשבת החול פעמים טרודין במלאכתן ואין באין לביה"כ"ן והדבר משתקע ביניהן, כ"כ אחי ר' בנימין נר"ו".

ובליקוטי מהרי"ח הביא בשם ה"ייטב פנים טעם בזה עפ"ד הטור סי ת', שבת שלפני הפסח קורין שבת הגדול מפני הנס שנעשה בו, וד"ז נתבאר בס' ב"ת מים חיים (פי נצבים) עפ"י דברי הזהר "כל ברכאין דלעילא ותתא ביומא שביעא תליין" נמצא הנס שנעשה בצאתם ממצרים ופרשו בשבת שלפניו וכיון דעיקר התחדשות החודש תלי בשבת שלפניו על כן מברכין בו החודש ומבקשים שיחדשהו הקב"ה לטובה, עכ"ד.

טעם שמכבדין זה את האב"ד

כתב במשמרת שלום (קוידנוב, סי ל' אות א') כשמברכין החודש בשבת שלפני ראש חודש, מהראוי שהאב בית דין יברך החודש, כיון שהוא זכר למקדש, ובקדוש החודש ראש בית דין אומר מקודש.

לדעת זמן המולד

כתב בשער אפרים (שער י' סל"ז): יש מי שכתב [כ"ה בסיוור הרב בעל התניא - הערת סי' ביורוי הלכה תניא סי' תי"ז] שנכון לידע בשעה שמברכין החודש אימת יהיה המולד, והטעם לפי שעיקר של שם חודש הוא על חדושה של לבנה, שהוא המולד. וכן אנו אומרים 'יחדשהו וכו'', ואם לא ידע לא עיכב. והעיקר הוא לידע יום קביעת ראש חודש בבירור.

וכתב בליקוטי מהרי"ח (השמטה לחלק ב.) והנה יש מקומות שהשמש מכריז זמן המולד, אך בספר אוהב ישראל פרשת בא משמע שאין נכון להכריז בפרהסיא את יום המולד, ורמז על זה 'אין אסתר מגדת... מולדתה' עיי"ש. על כן דעביד כמר עביד, ודעביד כמר עביד.

טעם למנהג בעלזא שלא לומר ולמחרתו רק כשחל ר"ח ביום שבי' וביום א'

כתב במחזור ויטרי: ראש חודש פלוני יום פלוני. אם הוא שני ימים אומר ויום פלוני. וכתב בס' נוהג כצאן יוסף: ואם חל ראש חודש בשבת ויום א' אומר ר"ח פלוני יהיה בשבת קודש ולמחרתו ביום ראשון.

ובקובץ מבקשי תורה (קובץ טז עמ' תס"ט) הביא בשם כ"ק מרן אדמו"ר מבעלזא שליט"א הטעם בזה: שאם לא נאמר כשחל ר"ח שבי' וביום א' "ולמחרתו" יכולים לטעות לחשוב שר"ח הוא כבר ביום ראשון הבא, שכן שומע השומע שמכריזים שר"ח ביום א'. לכן מכריזים שהכוונה ביום א' שלמחרת השבת הבעל"ט, ודו"ק.

שאלה. האם נכון הדבר שכל אחד מהמתפללים יאמר בקו"ר 'יעלה ויבוא' כדי להזכיר להציבור.

תשובה. מגדולי הפוסקים יש שכתבו שאין זה דרך ארץ ודבר מבוזה היא לעשות כן, אמנם נראה שאם רק אחד [הראשון] יאמר בקו"ר אין בזה בזיון ומותר וראוי לעשות כן כדי להזכיר להציבור.

מבואר בשו"ע סי' רל"ז שקודם תפילת שמונה עשרה בערבית דראש חודש, מנהג להכריז בקול יעלה ויבוא. אולם ה"ח"ח הביא דברי המהרש"ל דאין להפסיק בזה בין גאולה לתפלה, ולכן יקדים השמש תפילתו לתפלת הציבור וכשיגיע ליעלה ויבוא יגביה קולו ויזכיר לעם להזכירו קודם שיתפללו, אכן כה"פ דחו דברי המהרש"ל ודעתם דיכול להפסיק בין גאול"ת. ומ"מ חוינן מזה דמותר להגביה קולו כדי להזכיר להציבור.

אמנם בדינים והנהגות מהחזו"א (פ"ד סק"ג) כתב שאין זה דרך ארץ שהמתפללים יאמרו יעלה ויבוא בקו"ר ואפי' שנושה להזכיר להציבור. וכ"ה בהליכות שלמה להגרשז"א (פ"ח ארחות הלכה מס' 20) וז"ל: ואולם מה שיש מגביהים קולם באמצע תפלת שמו"ע באמירת ותן טל ומטר וכדומה, להזכיר את הקהל, אף שהזכירו האחרונים (עיין מג"א סי' קי"ד סק"ב ועוד) שהשמש יעשה כן, אבל לענין שאר המתפללים אמר רבנו, שדבר מבוזה הוא לעשות כן בשעה שעומד לפני המלך בתפלה.

ונראה כוונתו שאם רק השמש מגביה קולו ביעלה ויבוא אין זה בזיון כלל, אולם

אם כל אחד מהמתפללים מגביה קולו הרי זה בזיון בתפילה, וממילא נראה דאחד דהיינו הראשון שמוע ליעלה ויבוא יכול להגביה קולו, ואדרבה נכון הוא כדי להזכיר להציבור.

[ועי' בכ"פ החיים להגר"ח פלאגי סי' ל"ג ס"א, שכותב בזה"ל: אמרו הקדמונים דהשוכח מלהזכיר יעלה ויבוא ידאג כל החודש, לכן השמש יתחיל תפילתו לומר עמיתה קודם הציבור כדי שירים קולו כשיאמר יע"ו, "או המתפללים עצמם יאמרו יע"ו בקול רם", עכ"ל.]

ולכאורה בלא"ה יש לעיין בכל זה דאין מותר לומר תיבות אלו 'יעלה ויבוא' בקול רם והרי תפילת הלחש צריך להיות בלחש, ועי' בשו"ת ארץ צבי (ח"א סי' כ"ג ד"ה עוד נלע"ד נפ"מ) שמיישב המנהג עפ"י דברי הפר"ח דס"ל דטל ומטר ויעלה ויבוא אינם מגוף התפלה ואין דינם בתפלה, ומש"ה שפיר יכול לאמרום בקול רם ע"ש.

שאלה. עומד ב"אלוקי נצור" וזכר שלא אמר יעלה ויבוא, שינוי שחזור לרצה, מה הדין כששמע אז קדיש וקדושה מהש"ץ, האם יכול לענות עם הציבור.

תשובה. נחלקו הפוסקים בזה, ולכן נראה דשב ואל תעשה עדיף, וישתוק וישמע מהש"ץ. ואם שכח וענה עם הציבור, יכול לחזור אח"כ לרצה ואין צריך לחזור לראש.

ספיקת התהלה לרוד בזה, ודיעות הסוברים דלא יענה כתב בתהלה לרוד (סי' קכ"ב סק"ד) וז"ל: ויש להסתפק אם שכח דבר שמחזירין אותו, וזכור באמצע התחנונים והגיע ש"ץ לדבר שבקדושה אם יקצר כדי שיענה דבר שבקדושה כמי' המחבר וכן הוא גם לדעת הרמ"א ז"ל כמי' סק"א, דכיון שיקצר ויסיים התחנונים ולדעת המג"א יעקור רגליו יהי' צריך לחזור לראש התפלה ואם לא יסיים התחנונים לא יהי' צריך לחזור אלא לראש הברכה. ונראה דלפי מה שפסק המג"א בס' כ"ה סקט"ז דעיקר האיסור בשח בין תפלה ש"ו לש"ו הוא מטעם גורם ברכה שא"צ, ואעפ"כ אינו מפסיק לדבר שבקדושה וחוינן דגורם ברכה שא"צ דוחה עניית דבר שבקדושה, וכ"ש הכא דאף אם לא יקצר יכול לענות, אלא שלכתחלה הוצרכו לקצר, אלא שיש להסתפק דאפשר עניית דבר שבקדושה הוי כגמר תפלתו, וצ"ע בזה.

בשו"ת שואל ומשיב (קמא ח"ג סי' קס"ט) דעתו בפשיטות שאם מפסיק לקדושה וכדומה יצטרך לחזור לראש השמו"ע, דכיון דכתב המג"א בס' תכ"ב סק"ב דהסיח דעתו מלהתפלל הוי כסיים תפילתו וחזור לראש, אי"כ בעונה קדושה בפיו חשיב ודאי כהסיח דעתו מלהתפלל. ומ"מ כתב דיכול להפסיק לענות ואין בזה משום גורם ברכה שאינה צריכה, כיון שרק גורם שיעטרך להתפלל שנית, ולא חשבו כל ברכותיו הקודמות לבטלה, דאי"ז מבטל התפילה הקודמת אלא רק צריך לחזור להשלים חסרון ההזכרה.

וכ"פ בשו"ת שבת הלוי (ח"ג סי' י"א, וח"ה סי' כ"ה). ומ"מ כותב (בחלק י' סי' י"ז) דאם כבר ענה קדושה ואז נזכר ששכח יע"ו דיחזור לרצה ולא יתחיל מראש, מחמת דהוא ספק ברכות שאינה צריכות, וכן נוטה דעת האשל אברהם בוטשאטש (סי' תכ"ב) ע"ש. שו"ר כן בקונטרס לקט שאלות המצוות בהל' ש"ץ להגר"א דיגרי שהביא שם תשו' הגרש"ז אויערבאך זצ"ל באם ענה קדוש באמצע אלוקי נצור, וז"ל: כיון שהקדושה היתה בהיתר וכל זמן שלא עקר ופסע הוא עדיין בעומד לפני המלך מסתבר שחזור רק לברוך עלינו. שו"ר במעשה איש (ח"ה בריש הספר עמ' י"א) בשם הגר"ח שחזו"א הורה שלא יפסיק לענות.

בשו"ת משנת הלכות (ח"ז סי' כ"ו) כותב דלא יפסיק משום דיפסיד עי"כ תפלה בציבור, עי"כ דבריו באריכות, אך אין זה מוכרח, די"ל דידי תפלה בציבור כבר יצא, ורק צריך לחזור ולהתפלל משום חסרון ההזכרה וכנ"ל, ואולי דבר זה תלוי ג"כ במח' התוס' והכמי פרובינצא, נוכח דנו פוסקי זמנינו אם בכל פעם שחזור ומתפלל צריך לחפש אחר מנין, עי' תפלה כהלכתה, הליכות שלמה ח"א, שלמי מועד דיני ר"ח, ובקובץ אור ישראל.]

ראיית הגדול ממניסק דיכול להפסיק, ודחייתה, ודעת האג"מ דיכול להפסיק ובשו"ת אג"מ (אר"ח סי' נ"ו) דעתו בפשיטות דלא הוי הפסק דכיון דברגיל לומר תחנונים לא חשיב שסיים תפלתו, שפיר יכול לענות לקדושה ולחזור לרצה, ע"ש. ובס' עמק ברכה (פורמניצקי - הל' תפלה ס"א) הביא בשם הגדול ממניסק ז"ל שפסק שיכול לענות לקדושה וכו', והביא ראיה לזה מהא דא"י בברכות דכ"ד ע"ב גבי ביקשה להתעטש באמצע תפילתו, דמרחיק ד"א ומתעטש, וכיון שכבר הפסיק בהליכותו אומר שם רבש"ע וכו'. וא"כ ה"ז כיון שכבר הפסיק וגמר התפילה, אף שצריך לחזור לרצה, מ"מ יכול לענות קדושה, וע"ע לקמן.

אכן בעמק ברכה דחה ראייתו, דעיקר תפלה היינו שעומד לפני המלך, וכל שלא סיים תפילתו עדיין חשוב כעומד לפניו, ועי"כ סגי לחזור לרצה משאי"כ התם דהפסיק בהליכותו והלך ממנו השכינה, וא"כ אפשר ל' בנוד"ד דכיון דעדיין עומד בתפילתו לפני המלך ודאי אסור להפסיק.

יש לתלות שאלה זו במח' הידועה של התוס' והכמי פרובינצא. בשו"ת ארץ צבי (ח"א סי' כ"ד ד"ה עוד יש נפ"מ) כותב לתלות שאלה זו במחלוקת התוס' והכמי פרובינצא הידועים, במי ששכח יע"ו אם חשיב כאילו לא התפלל כלל, א"כ חשיב תפלה אלא דצריך להשלים ההזכרה, וא"כ לדיעות הסוברים דגוף השמו"ע יצא גם בלא יע"ו שפיר חשיב שעומד אחר סיום תפלתו דשם תפלה ע"ל' כ"מ שהוא אף קודם שחזר לרצה, ושרי לומר קדושה עם הש"ץ, אל אם נימא דחשיב כאילו לא התפלל כלל, אי"כ כאן הוי כעומד קודם ותחוינה דכל מה שהתפלל הלאה לאו תפלה היא כלל רק הפסק בעלמא בתוך התפלה, וא"כ אסור לומר עם הש"ץ קדושה, ודו"ק.

